

Т. Б. ВЕЛИЧКО, студент V курсу
(Чернівецька філія МАУП)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 12, с. 88–89

Латинське слово *deviatio* — відхилення використовується у психології як аналог поняття “відхилена поведінка”.

Найбільш поширеним є розподіл неповнолітніх з відхиленою поведінкою на дві категорії.

По-перше, це діти із соціалізованими формами антисуспільної поведінки. Для них нехарактерні емоційні розлади, вони легко адаптуються до соціальних норм усередині тих антисуспільних груп, до яких вони належать. Свою антисуспільну спрямованість вони явно не демонструють, розуміючи, що це потягне за собою негативні наслідки. Але час від часу девіантна поведінка може проявлятися несподівано для оточуючих. Таким дітям властивий добрий інтелект, достатньо розвинена рефлексивність і низький рівень моральної свідомості. Їх вирізняє вміння маніпулювати оточуючими і відчуття міри в цій діяльності.

По-друге, це діти з несоціалізованою, агресивною, антисуспільною поведінкою. У них, як правило, ненайкращі стосунки із своєю сім'єю і значні емоційні розлади, що проявляється в негативізмі, агресивності та прагненні до помсти.

Розглядають три типи і відповідно три форми шкільної дезадаптації:

- *деприваційна*. У цьому контексті поняття “депривація” на відміну від традиційного розуміння розглядається як нездатність особистості побачити в реальній психологічній ситуації особисту психологічну проблему. Причиною такого “безтурботного” розвитку може бути не тільки справжня деривація (позбавлення матеріальної турботи та любові), а й гіперопіка (своєчасно не “передають” дитині відповідальність за її долю). Унаслідок цього діти не мають досвіду нормальної і психологічної адаптації, не актуалізується їхня потреба до пізнання. Отже, шкільні проблеми цих учасників будуть скоріше проблемами вчителів, батьків, а не їхніми особистими психологічними проблемами;

- *невротична природа*. Спричинена непродуктивністю процесів адаптації. Це означає, що хоча у невротичної особистості психологічні проблеми виникають своєчасно, частіше вони залишаються невирішеними і витісняються, подавляються психологічними захистами особистості;
- *психопатична*. При таких порушеннях психологічні проблеми актуалізуються також своєчасно, але вирішуються дитиною неправильно: в результаті їх вирішення особистість наділяється неадаптованими стратегіями і тактикою поведінки в нових проблемних ситуаціях. До таких неадаптованих стратегій належать демонстративні втечі з дому, неуспішність у школі як протест проти вчителя.

Була запропонована така класифікація правопорушень.

Асоціальна поведінка неповнолітніх розглядається як така, що для неповнолітніх кумирами стають дорослі з найбільшого соціального оточення. Психологічна природа асоціальності такого правопорушника описується в термінах умовно-рефлекторної теорії. Тут завершальне психологічне значення має процес ідентифікації з прототипом — особистістю правопорушника, а не ворожа реакція на емоційну депривацію.

Асоціальні дії розглядаються як невротичний дозвіл неусвідомленого інтрапсихічного конфлікту. Іншими словами, сила, яка спонукає до скоєння правопорушення, є сильним і неусвідомленим почуттям вини, яке скриває під собою заборонені бажання. Також може бути вина за ненависть, яку діти починають відчувати до батьків унаслідок постійних тілесних покарань. Діти не усвідомлюють, що їх карають за неправильну поведінку, а тому в них формується до батьків почуття ненависті.

Психопатію пов'язують із сильною емоційною депривацією в ранньому дитинстві: відсутність досвіду близьких стосунків. Психологічний портрет

психопатичного правопорушника: "асоціальний, високо імпульсивний, без почуття вини і нездатний встановлювати та підтримувати близькі емоційні відносини індивід".

Дефективні діти і діти з порушеннями мозку часто гіперактивні, розсіяні та імпульсивні.

Прояви стійкої антисуспільної діяльності з боку дефективних дітей та дітей з порушеннями мозку можуть залежати і від того, наскільки їхні дефекти провокують батьки та інші дорослі особи.

Причиною антисуспільної поведінки може бути депривація як реакція на дефект; мозкові дисфункції є закономірним наслідком агресивного способу життя (бійки, екстремальні поведінки), тобто вони ускладнюють здатність неповнолітнього до правопорушення.

Важливою умовою, яка забезпечує психолого-педагогічну корекцію особистості неповнолітнього правопорушника, є знання причин, що зумовили його девіантність. Одним із засобів, що допомагають виявити ці причини, є дослідження автобіографії девіантного підлітка з метою простежити життєві процеси, які вплинули на становлення особистості цього підлітка, а також виявити оцінку дитиною тієї чи іншої життєвої ситуації, в якій вона опинилась.

Аналіз автобіографії девіантних підлітків дозволив дійти таких висновків:

- сім'я девіантних підлітків на цьому етапі не виконує комплекс традиційних виховних функцій стосовно дитини. Хоча дитина і є членом родини, але це ні в якому разі не впливає на виконання сім'єю своїх функцій. Останнім часом до наукового обігу ввійшов термін "функціонально неспроможні батьки". Отже, відсутність виховних функцій з боку батьків спричинює високий авторитет друзів, частіше за все кримінальних та девіантних;
- загальноосвітній школі необхідно враховувати фактор шкільної дезадаптації дітей. Ця проблема має бути в центрі уваги вчителів, які повинні співпрацювати в тісному контакті зі шкільним психологом, а якщо потрібно, то і з лікарем;
- нинішня ситуація в суспільстві сприяє бродяжництву та бездоглядності неповнолітніх. Тому терміново потрібно розробити законодавчу базу, відповідно до якої особи, що використовують дитячу працю і дитячу бездоглядність з корисливою метою, повинні притягатися до відповідальності.

Слід звернути увагу на психокорекційну роботу з підлітками групи ризику.

Пристаючи до психокорекційної роботи, завжди потрібно пам'ятати, що головне у стосунках з підлітком — взаємна повага і довіра. Те, що розповідає підліток, повинно залишатися таємницею.

У роботі з підлітками групи ризику слід ефективно використовувати методи групової психологічної корекції. Це дає змогу учневі розглянути свою поведінку з погляду іншої людини, тобто об'єктивно, а також відпрацювати навички реагування у складних ситуаціях.

При комплектуванні підліткових груп бажано підбирати невелику кількість учасників. Не рекомендується включати в групу більше двох учасників з такими особливостями:

- з вираженими труднощами в міжособистісному спілкуванні;
- з інтелектуальною недостатністю;
- з руховою розгальмованістю.

Доцільно підбирати у групу учасників з різними типами акцентуації. Значно полегшується робота при включенні в групу одного-двох підлітків з істероїдною акцентуацією. Формування позитивного образу включає рефлексію та ранжування власних позитивних якостей.

Отже, одним з головних завдань психокорекції є підвищення у підлітка рівня самоповаги.

Література

1. Бондарчук Е. И. Основы психологии и педагогики: Курс лекций. — К., 1999.
2. Виготський Л. С. Основы практичної психології. — К.: Либідь, 1999.
3. Киригук О. В. Основы психології. — К.: Либідь, 1997.
4. Климов Е. А. Основы психологии. — М.: Культура и спорт, 1997.
5. Кондратьев Я. Ю. Юридична психологія. — К.: Вид. Дім ЮРЕ, 2000.
6. Коновалов В. О. Правова психологія. — Х.: Основа, 1996.
7. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: Основні положення. — К.: Екс Об, 1999.
8. Петровский А. В. История и теория психологии. — Ростов н/Д: Феникс, 1996. — Т. 2.
9. Петровский А. В. Психология о каждом и каждом о психологии. — М.: Изд-во РОУ, 1996.
10. Психологія і суспільство. — 2001. — № 4(6).
11. Психологія та соціальна робота. — 2001. — № 8.
12. Трофімов Ю. Л. Психологія. — К.: Либідь, 2000.